

HET NEDERLANDS LANDSCHAP

Tijdschrift voor landschapsgeschiedenis
JAARGANG 35 (2017), NUMMER 2

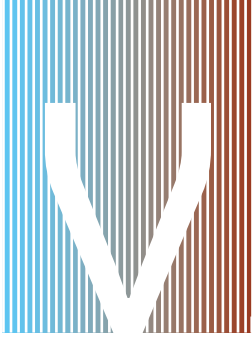
ZOCHERPARKEN OP DE AGENDA

SPEUREN NAAR BOSGESCHIEDENIS

DE NEDERLANDSE HOOGVENEN

EEN STEERT SANDS' BIJ HOLLAND

IN GESPREK MET BERNO STROOTMAN

DE ACTUELE UITDAGINGEN VOOR HET CULTUURLANDSCHAP

Shera van den Wittenboer

Het Nederlands landschap staat voor grote uitdagingen, die een aanzienlijke, ruimtelijke impact zullen hebben. Om dat proces in goede banen te leiden en de ruimtelijke kwaliteit te bewaken, is visie nodig. Het College van Rijksadviseurs (CRa) ondersteunt het Rijk daarbij. Tot 2020 maakt Berno Strootman, als Rijksadviseur voor de Fysieke Leefomgeving, deel uit van dit College. Als landschapsarchitect heeft hij zich veelvuldig bezig gehouden met het ontwerpen aan diverse cultuurlandschappen in Nederland. Als Rijksadviseur wordt er van hem verwacht met een ruimtelijke, ontwerpde blik te adviseren over de actuele uitdagingen voor het landschap. We gingen met hem in gesprek over deze uitdagingen en zijn rol daarin als Rijksadviseur.

De functie Rijksadviseur voor de Fysieke Leefomgeving is een nieuwe naam. Uw voorganger, Eric Luiten, bekleedde die functie nog onder de naam 'Rijksadviseur Landschap en Water' en zijn voorganger, Yttje Feddes, deed dat onder de naam 'Rijksadviseur voor het Landschap'. Is er met de naamsverandering ook iets veranderd aan de functie?

"Ja, er is zeker iets veranderd, maar eigenlijk is het net andersom: de invulling van de functie is veranderd en daar hoort een andere naam bij. In 2012 werd het landschap gedecentraliseerd naar provincies en gemeenten en sinds die tijd gaat het Rijk er niet meer over. Om die reden vond men het niet meer echt gepast om dan nog wel een Rijksadviseur voor het Landschap te hebben en stond de functie ter discussie. Nu heet het

'Rijksadviseur voor de Fysieke Leefomgeving', een titel die mij de mogelijkheid geeft om mijn functie breder in te vullen. Daan Zandbelt, architect-stedenbouwkundige, heeft dezelfde naam. Dat is enerzijds verwarrend, maar anderzijds maakt het dat er ook minder in hokjes wordt gedacht. Daan en ik werken veel samen en dat is in Nederland ook vanzelfsprekend, omdat stad en land zo sterk met elkaar verweven zijn.

Als recent benoemd Rijksadviseur stap je op een rijdende trein. Landschappelijke en maatschappelijke transitie verlopen relatief traag en zijn al (zeer) ruime tijd voor uw benoeming in gang gezet. In die vier jaar moet u alle belangrijke thema's eigen zien te maken en de advisering hierin, welke is ingezet door uw voorgangers, voortzetten. Hoe gaat dat proces in zijn werk?

Berno Strootman is landschapsarchitect en eigenaar van Strootman landschapsarchitecten. Per 1 september 2016 werd hij voor vier jaar benoemd als Rijksadviseur voor de Fysieke Leefomgeving. Hij maakt nu, samen met Daan Zandbelt en Floris Alkemade, deel uit van het College van Rijksadviseurs (CRa). Hij vervult deze functie in deeltijd en besteedt 2,5 dag per week aan deze taak.

"Dat op een rijdende trein stappen is ten dele waar. Er zijn natuurlijk altijd thema's die actueel blijven, maar voor een groot deel zijn de programma's, die daar betrekking op hadden, afgerond en is het aan mij om weer nieuwe thema's aan te kaarten. Toen ik Eric Luiten opvolgde, konden een paar program-

ma's nog niet worden afgesloten. Voor een deel heb ik die opgepakt, voor een deel heb ik Eric gevraagd deze projecten namens het CRa af te ronden. Neem het 'Kwaliteitsteam Ruimte voor de Rivier'. Dat programma zit in de afrondende fase, maar is nog behoorlijk omvangrijk wat werkzaamheden van het Kwaliteitsteam betreft. Eric zit nu helemaal goed in de materie, daarom denk ik dat het bij hem beter op zijn plek is. Ik kan die 2,5 dag die er voor deze functie beschikbaar is dan aan andere thema's wijden.

Die tijd heb je niet alleen nodig om thema's aan te kaarten, maar ook om een visie te vormen over thema's waar ik me nog niet mee bezig heb gehouden in mijn praktijk als landschapsarchitect. Toen ik net was benoemd, werd ik meteen overal gevraagd om lezingen te komen geven. Men wil heel graag weten wat je visie is over allerlei zaken, maar zo werkt het natuurlijk niet. Ik heb geen knop waar je op kunt drukken en dan rolt er een visie uit. Die visie moet je ontwikkelen en aanscherpen, onder andere door je in te lezen en te praten met deskundigen. Nu ik bijna een jaar bezig ben, lukt dat steeds beter. Als ik het opnieuw zou doen, zou ik de eerste drie maanden helemaal niet naar buiten treden, maar in die periode alleen maar inlezen en praten.

Eén van de thema's waar ik nog echt mijn visie op moest ontwikkelen is de energietransitie. Ik had met mijn bureau nog nooit een opdracht gedaan in dit kader en er dus nog niet eerder serieus over hoeven nadenken. Toch is het één van de grote uitdagingen van nu. Als we willen voldoen aan het klimaatakkoord, en we willen die duurzame energie zelf produceren, zal het landschap enorm veranderen. Het is echter zo'n nieuw thema, dat de ervaring om hieraan te ontwerpen zeer beperkt is. Door veel te praten met de handvol bureaus die zich daar wel mee bezig hebben gehouden, heb ik er nu goed zicht op en ben ik beter in staat om er een visie over te vormen. Ook word ik ondersteund door een team van professionals met een ontwerperachtergrond en relevante kennis."

Het College van Rijksadviseurs publiceert in mei een agenda met de belangrijkste thema's voor de komende vier jaar. Hoe is die agenda tot stand gekomen en wat zijn daarin, naast de al genoemde energietransitie, de belangrijkste thema's voor het cultuurlandschap?

De energietransitie zal een grote ruimtelijke impact hebben op het landschap. Als Nederland in 2050 energieneutraal wil zijn, dan gaat het niet om hier en daar een windturbine, maar moeten er echt slagen gemaakt worden.

"Als College kiezen we ervoor om ons de komende vier jaar in te zetten voor thema's die maatschappelijk relevant zijn en een grote ruimtelijke impact hebben. We steken deze thema's bewust vrij breed in. Dat ligt deels een beetje in onze aard. We houden er alle drie van om over de grenzen van ons vakgebied heen te kijken, maar het geeft

daarnaast ook de vrijheid om een onderwerp mee te pakken dat anders net buiten de kaders zou vallen. Ook betreffen het thema's die grotendeels zo nieuw zijn dat we er nog geen visie over hebben kunnen ontwikkelen. Anders zouden we ze immers ook niet agenderen. Het zijn thema's waarvan wij vinden dat we daar we iets mee moeten, thema's

waarover nagedacht moet worden en die wij een impuls willen geven. Onze functie is vooral gericht op signaleren, agenderen en vervolgens bijdragen aan de visievorming. Na veel schaven hielden we in de kern drie hoofdthema's over. De eerste is 'Schoon evenwicht', waarin de accenten liggen op de energietransitie, klimaatadaptatie en het stimuleren van een circulaire economie. De ruimtelijke impact van de energietransitie en klimaatadaptatie zal heel groot zijn. Op de impact van een transitie naar een circulaire economie is nog geen zicht. We willen onder andere onderzoeken wat het voor de ruimtelijke ordening van ons land betekent als we materiaalkringlopen willen sluiten. Het tweede hoofdthema noemden we 'Ruimte en mobiliteit gekoppeld'. Dit heeft vooral betrekking op de stad, maar heeft zeker ook effect op het landschap. Het gaat onder andere over hoe we omgaan met ruimtedruk in de steden en krimp in de grensregio's. Het laatste thema is 'Transitie van het cultuurlandschap' en dit hangt deels samen met de andere thema's. Zowel de energietransitie, de verstedelijkingsopgave als de landbouwtransitie zullen grote gevolgen hebben voor het landschap. Wij willen ertoe bijdragen dat

deze transities gaan bijdragen aan vergroting van cultuurhistorische en ecologische kwaliteiten en de belevingswaarde van het Nederlandse landschap."

Vanuit uw werk als landschapsarchitect heeft u aan veel opdrachten gewerkt waarin het cultuurlandschap een belangrijke rol speelde. Bij uw aantreding in het College van Rijksadviseurs sprak u zich uit voor aandacht voor het agrarische cultuurlandschap en de relatie met natuur. Als pleitbezorger voor een zorgvuldige omgang met ons cultuurlandschap, lijkt het thema 'De transitie van het cultuurlandschap' het dichtst bij uzelf te liggen. Vermoedelijk is de visie daarover al het verst ontwikkeld. Waar zullen de speerpunten liggen?

"De kwaliteit van het cultuurlandschap gaat al decennialang achteruit. Of het nu gaat om weidevogels, insecten, soortenrijkdom van vegetaties, houtwallen, heggen, slootkanten, noem maar op. Dat vind ik echt heel zorgelijk en het was voor mij één van de belangrijkste redenen om 'ja' te zeggen toen ik werd gevraagd. Daar steek ik dus veel ener-

gie in. Een belangrijk speerpunt hierin is monitoring van het landschap. Dat is op dit moment heel slecht geregeld en daarin wil ik echt verandering brengen. Als je niet monitort, weet je niet hoe het nu precies gaat met het landschap en dan kun je daar ook niet goed in sturen. Bovendien kun je het dan niet goed politiek agenderen. Verschillende partijen, waaronder de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), het Planbureau voor de Leefomgeving, het Landschapsobservatorium en de Provincies, proberen hier elk een stukje van te organiseren, maar het blijft fragmentarisch en er is nog geen landsdekkend systeem dat goed werkt en waarbij de gegevens goed geïntegreerd worden. Sinds het Rijk het landschap heeft gedelegeerd naar de provincies is het er alleen

In toenemende mate trekken mensen naar de steden. Met name in het westen en midden van het land leidt dat tot een grotere ruimtedruk en een sterkere stedelijke dynamiek. Beide hebben een grote invloed op het omliggende landschap, bijvoorbeeld doordat de druk om in het buitengebied te bouwen daardoor toeneemt.

In het Zuid-Limburgse heuvelland zijn sinds 1900 door de komst van het prikkeldraad en schaalvergrotingen heel veel knip- en scheerheggen verdwenen. Vanwege de hoge cultuurhistorische en ecologische waarde kunnen agrariërs subsidie krijgen voor het beheer ervan.

maar ingewikkelder op geworden. Economische Zaken vindt dat de provincies dit op moeten pakken. Daarom ga ik binnenkort met een aantal provincies en enkele deskundigen om de tafel zitten om het te hebben over hoe we dit kunnen aanpakken. Ik ga ook, samen met de rce en het Landschapsobservatorium, een opdracht uitzetten om in beeld te brengen wat er op dit moment al gebeurt en welke opties er zijn voor een goed landsdekkend monitoringsysteem. Een ander speerpunt heeft betrekking op de landbouw. Hoe zorg je ervoor dat deze een grote, gemeenschappelijke meerwaarde gaat krijgen? Daarbij loop je tegen het Europese Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) aan, een complexe materie. Bij het GLB zijn er in essentie twee sporen voor het verstrekken van financiële steun. Het grootste bedrag is gereserveerd voor directe inkomenssteun. Daarnaast zijn er financiële vergoedingen voor boeren die bepaalde kwaliteiten leveren, als ze bijvoorbeeld bijdragen aan natuur en landschap of verbetering van de waterkwaliteit. Ik zie het glb als een deal tussen de boeren en de maatschappij. Wij, als maatschappij, willen graag iets en snappen dat boeren dat niet altijd vanzelf produceren. We betalen er dan voor als de boer diensten levert die wij willen hebben. Denk aan het in standhouden of aanleggen van houtwallen, het bijdragen aan de soortendiversiteit, het natuurvriendelijk beheren van slootkanten, enzovoort. Daar moeten vergoedingen tegenover staan waar boeren écht op kunnen rekenen en die niet elk jaar weer veranderen. En ook dat moet gemonitord worden, om te controleren of ze inderdaad leveren waarvoor we betalen. Aan de knoppen van het glb kun je draaien,

want behalve dat het om Europees beleid gaat, is veel ook binnen het Nederlandse landbouwbeleid georganiseerd. Het is alleen erg moeilijk om een beleidstransitie in gang te zetten. Verandering (vergroening) wordt door een deel van de agrarische lobby gezien als ondermijning van boerenbelang. Ik wil laten zien dat met andere deals veel mogelijk is, zowel voor de agrarische sector, als voor het Nederlandse landschap. Dit zijn hele taaie onderwerpen die vrij ver afstaan van het ontwerpen, maar het is wel belangrijk om hier aandacht op te vestigen, want het gaat wél over het Nederlandse landschap.”

Uw voorganger maakte zich zorgen over het loslaten van het landschapsbeleid door het Rijk en sprak over het 'te vondeling leggen' van het landschap. Provincies pakken het nu wel op, maar op heel verschillende manieren. De gedachte achter die decentralisatie op zichzelf is nog te verdedigen. Zo zouden provincies dichter bij de samenleving staan en daardoor ook beter in staat zijn om afwegingen te maken over beslissingen over bijvoorbeeld agrarische of ecologische ontwikkelingen. Het overlaten van dit beleid aan de provincies heeft echter ook een keerzijde en kan leiden tot fragmentatie van beleid met versnippering van het landschap als gevolg. Denk aan de veenkoloniën op de grens van Drenthe en Groningen, waar in het Drentse deel windmolens mogen worden gebouwd en in het Groningse niet. Dit landschap, dat twee provincies bestrijkt, krijgt door gebrek aan samenwerking aan weerszijden van de grens een heel ander uiterlijk. Hoe is het landschapsbeleid wél in goede banen te leiden?

“Eén van de thema's waarmee we ons bezig houden zijn 'landschappen van nationaal belang'. Het gaat daarbij om landschappelijke kwaliteiten die provinciegrens-overstijgend zijn. Binnen het programma 'Nationale Parken Nieuwe Stijl' ontstaat echt een nieuw soort energie om te investeren in het landschap, waarbij betrokken provincies en andere instanties samen met elkaar om de tafel gaan zitten. Het Rijk is initiatiefnemer hierin. Daarnaast zijn er ook landschappen en projecten die niet vallen onder het programma, maar wel provinciegrens-overstijgend zijn. Ik verwacht niet dat voor alle provinciegrens-overstijgende landschappen dergelijke programma's worden opgetuigd. We zullen daarom goed moeten monitoren hoe de decentralisatie voor deze landschappen uitpakt.

De rol die het Rijk ooit had zie ik voorlopig niet meer terugkomen, al zie je dat de maatschappelijke bezorgdheid – en in het verlengde daarvan het aantal Kamervragen – toeneemt. Deels is de veranderde rol van het

Agrarisch natuurbeheer in Het Veen-
schap, Vriezenveen.

Veenweidegebieden, zoals de binnenpolder Tienhoven en polder Maarsseveen, worden op grote schaal bedreigd door bodemdaling. Bij het huidige agrarische gebruik moet steeds dieper ontwaterd worden, waardoor de bovenste laag van de veenbodem wordt blootgesteld aan zuurstof. Hierdoor vindt oxidatie plaats, waardoor de bodem verder daalt. Dit proces is onomkeerbaar.

Rijk prima. In plaats van topdown de koers te bepalen fungeert het Rijk nu als partner. Je doet het dan samen, waardoor beslissingen niet meer worden opgedrongen. Het risico is alleen groot dat het Rijk zegt 'daar gaan we niet meer over', maar dat vervolgens de provincies zeggen 'we doen er niet zoveel aan' of 'we laten het aan de gemeenten over' of 'we hebben er geen geld voor' en dat de gemeente zegt 'wij hebben er geen capaciteit voor'. Dan trekt dus iedereen zijn handen ervan af. Ik zou het Rijk adviseren om dit beleid te herijken en eens kritisch te kijken naar wat je loslaat en waar je op wilt sturen. Neem bijvoorbeeld de Rijksbufferzones, die hebben 54 jaar lang heel goed gefunctioneerd. Ze hebben ervoor gezorgd dat grote steden niet aan elkaar zijn gegroeid en dat er tussen de steden aantrekkelijke groene landschappen zijn behouden en ontwikkeld. Midden-Delfland is daarvan een mooi voorbeeld. Dat hadden we nooit voor elkaar gekregen zonder het Rijk. Nu het Rijk daar in 2012 zijn handen vanaf heeft getrokken, geven provincies niet zomaar op wat er bereikt is, maar toch zie je ook al op heel veel plekken dat er beweging komt in de bufferzones en dat bedoel ik niet op een positieve manier. Denk aan kleinschalige projectontwikkeling of het aanpassen van regels om ruimte te bieden aan projecten die eigenlijk niet goed combineren met de bufferfunctie. Die decennialange investering in de Rijksbufferzones is door één kabinetsbeslissing te grabbel gegooid. Ook dat beleid is namelijk niet gedecentraliseerd, maar gewoon opgeheven. Het is vervolgens aan de provincies om te bepalen of ze dat beleid voortzetten of niet. Een kwalijke zaak."

Er zijn uitdagingen genoeg, maar ongetwijfeld ook dromen. Wat hoopt u in 2020, als een nieuw College van Rijksadviseurs het overneemt, bereikt te hebben?

"Dan hoop ik dat we een eind op weg zijn met de energietransitie, maar wel – en dat ontbreekt nu nog vrijwel helemaal – met een goede ruimtelijke strategie. Wat doe je waar? Waar mogen wel windmolens en waar niet? Hoe ga je om met energienetwerken? Ik zou willen dat we dan standaard alle daken van zonnepanelen voorzien en ook aandacht besteden aan warmtenetwerken, zodat we niet alleen afhankelijk zijn van wind- en zonne-energie. Wat mij betreft komen er een aantal grote concentraties windmolens, waaronder heel veel op zee, en voorkomen we dat er een hagelslag van kleinschalige initiatieven over het Nederlandse landschap wordt uitgestrooid. Ook is het mijn ambitie dat we dan een goed

systeem hebben voor landschapsmonitoring. Niet alleen voor de actuele stand van zaken, maar ook voor het monitoren van gestelde doelen en ambities en de mate waarin die gerealiseerd zijn. Verder ga ik me ervoor inzetten dat we dan een goed systeem hebben om de boeren te belonen voor de diensten die ze voor de Nederlanders verrichten, los van het produceren van voedsel. Ik verwacht dat er dan ook zicht is op goede oplossingen voor het omgaan met bodemdaling in veengebieden. En natuurlijk hoop ik dat we dan een paar prachtige 'Nationale Parken Nieuwe Stijl' hebben en dat er écht is geïnvesteerd in de nationale impact en kwaliteit van die parken. Ik heb niet de illusie dat al mijn ambities in vier jaar allemaal gerealiseerd zullen zijn. Het zijn grote processen, maar aan ons zal het niet liggen. We zetten onze tanden erin en gaan ons best doen zo ver mogelijk te komen."

De Rijksbufferzone Midden-Delfland is een groen uitloopgebied voor de inwoners van Den Haag, Delft en Rotterdam. Het gebied is lang gevrijwaard gebleven van ontwikkelingen, maar aan de randen ontstaat nu toch wat beweging.